

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՇՈՒՐՋ

Լիանա Սամվելի Ազատյան

Հոդվածը ստացվել է՝ 25.03.2022թ., գրախոսման ուղարկվել է՝ 28.03.2022թ., տպագրման երաշխավորվել է՝ 18.04.2022թ.

Ներածություն: Գլոբալացման գործընթացների արդյունքում երկրների առջև բացվում են նոր հնարավորություններ և հեռանկարներ, բայց և այնպես էլ վտանգներ և ռիսկեր: Արտաքին ազդեցություններից և ներքին ցնցումներից պաշտպանվելը և անհատի և հասարակության և պետության համար դառնում է անխուսափելի պահանջ:

Տնտեսական անվտանգությունը դա ազգային անվտանգության նյութական հիմք է: Այն ծառայում է որպես երկրի կայուն զարգացման, նրա անկախության երաշխիք:

Պետության տնտեսական անվտանգության ապահովման գործում կարևոր նշանակություն ունեն առկա ռիսկերի բացահայտումը և լուծման ուղիների վերլուծությունն ու իրականացումը:

Այս խնդրի կարևորությամբ է պայմանավորված **հոդվածի արդիակա- նությունը և նպատակը:**

Գրականության վերլուծություն:

Միջնադարում անվտանգությունը ասելով հասկացվում էր ցանկացած վտանգից իրեն պաշտպանված համարող մարդու ոգու հանգստությունը: Արևմտաեվրոպական պետությունների գիտական և քաղաքական շրջանակ- ներում «անվտանգություն» հասկացությունը լայն տարածում գտավ Ջ.Լոկի, Ժ.Ժ.Ռուսոյի, Թ.Հոբսի փիլիսոփայական հայեցակարգերի շնորհիվ՝ նշանակելով հանգստության վիճակ, դրություն, որն առաջանում է իրական վտանգի (ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ բարոյական) բացակայության դեպքում: Թոմաս Հոբսն իր աշխատություններում պետության և պետական քաղաքականության հիմ- նական խնդիր համարում էր պետության, հասարակության և անձի անվտան- գությունը միաժամանակ:¹

Խորհրդային շրջանում «պետական անվտանգություն» հասկացությունը մտցվեց 1934թ., սակայն հիմնախնդրի խոր վերլուծության փորձեր սկսեցին կատարել միայն 1950-ական թթ. մինչև 1980-ականները: Մի խումբ հեղինակներ պետական անվտանգությունը դիտում են որպես պետականության և երկրում հասարակական կարգի ամրության, տարածքային ամբողջականության ան-

¹ Trager, Frank N & Simonie, Frank L, An Introduction to the Study of National Security, Published by From: Trager, Frank N & Kronenberg, Philip S (Eds), National Security and American Society, 1973, pp. 35-48

խախտելիության և արտաքին ու ներքին քաղաքականության որոշման հարցում անկախության վիճակ:¹

Ինչպես նշում են Ս. Միխնիսին և Ի. Սպիրիդոնովը՝ տնտեսական անվտանգությունն իրավաբանական տեսանկյունից ներառում է երկու բաղադրիչ, որոնցից առաջինը՝ կարգավորման ենթակա հասարակական հարաբերությունների այնպիսի վիճակ է, որի ընթացքում նյութական բարիքների արտադրության, փոխանակության, բաշխման և սպառման ոլորտներում իրավունքի սուբյեկտների վարքը համապատասխանում է սահմանված իրավական կարգին և երկրորդը՝ այն համապատասխանում է տնտեսական անվտանգության պահանջներին:²

Ազգային անվտանգության մեջ ներառված բազմաթիվ հատվածների ուսումնասիրությունը պետք է կրի համակարգված բնույթ, քանի որ նրանք ունեն ներքին կապեր, սահմաններ, տեսանկյուն և անտեսանելի են:³

Տնտեսագիտական գրականության մեջ տնտեսական անվտանգությունը սահմանվում է որպես «տնտեսության և իշխանության ինստիտուտների իրավիճակ, որի դեպքում ապահովվում են ազգային շահերի երաշխավորված պաշտպանությունը, քաղաքականության սոցիալական ուղղվածությունը, բավականաչափ պաշտպանական ներուժ՝ նույնիսկ ներքին և արտաքին գործընթացների ոչ նպաստավոր զարգացման պայմաններում»:⁴

Հայաստանի համար, որպես կարևոր բաղադրիչ է հանդիսանում տնտեսական անվտանգության գործոնը, որի անպաշտպան լինելը կարող է հանգեցնել վտանգավոր իրավիճակների, քանի որ այն որոշիչ է պետության հեռանկարի հարցում:⁵

Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության գերակայությունները արտաքին անվտանգության ապահովման բնագավառում միտված են «...կառուցել բազմերաշխիք ու հավասարակշռված հարաբերություններ բոլոր պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների հետ», իսկ ներքին անվտանգության ապահովման բնագավառում կոչված են «...ապահովել Հայաստանի Հանրապետության բնակչության ֆիզիկական անվտանգությունը, տարածքային ամբողջականությունը և ինքնիշխանությունը,

¹ Архипов А., Городецкий А., Михайлов Б., Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения, Вопросы экономики, N 12, 1994, с. 36-38.

² Михневич С., Либерализация миповой торговли сельхозпродукцией и проблемы продовольственной безопасности, -М.: “Мировая экономика и международная отношения” (МЭиМО) -# 1, 2003, - с 61-67с., Спиродонов И.А. – Мировая экономика. – М.: “Инфра - М”, 2004, - 271с., с. 99

³ Գրիգորյան Վ.Ս. – Պարենային անվտանգության ապահովման և աղքատության նվազեցման հիմնախնդիրների լուծման ուղիները ՀՀ-ում, ՀՊԱՀ, Երևան 2011թ., Մենագրություն, 248 էջ, էջ 14-15, <https://library.anau.am/images/stories/grqer/Tntesagitakan/Parenajin%20anvtang..pdf>

⁴ Сенчагова В.К., «Экономическая безопасность (производство, финансы, банки)». под. ред. академика, М., 1988, стр. 46

⁵ Ղուշչյան Հ. – ՀՀ տնտեսական անվտանգության հիմնահարվերը: «Բանբեր, Երևանի համալսարանի», թիվ 3, 2000 http://ysu.am/files/02H_Ghushchyan.pdf

հաղթահարել աղքատությունը, իրականացնել կայուն և սոցիալական ուղղվածությամբ տնտեսական քաղաքականություն...»:¹

Համաձայն «Ազգային անվտանգության մարմինների մասին» օրենքի, Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգությունը պետության և հասարակության այնպիսի կացություն է, երբ ապահովված է անձի, հասարակության և պետության անվտանգությունը, երկրի տարածքային ամբողջականությունը, ինքնիշխանությունը, սահմանադրական կարգը, տնտեսության բնականոն զարգացումը, հասարակության նյութական և հոգևոր արժեքների, քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների, շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը ներքին և արտաքին սպառնալիքներից:²

Մեթոդաբանություն: Ուսումնասիրությունները իրականացվել են ոլորտի ուսումնասիրության, նկարագրական, վերլուծական, վիճակագրական տվյալների ուսումնասիրության մեթոդներով: Արդյունքում ներկայացվել են կիրառական առաջարկություններ:

Վերլուծություն:

Տնտեսական անվտանգությունը Հայաստանի Հանրապետության համար ենթադրում է այնպիսի պայմաններ, որը կնպաստի մեր երկրի սոցիալական և տնտեսական բավարար մակարդակի ապահովմանը և նորամուծությունների զարգացմանը: Ինչպես նշում է ռուս տնտեսագետ Վ.Ե. Ռիբակինան «Ազգային տնտեսական անվտանգությունը ազգային մակարդակով երկրի տնտեսության կայուն և առաջընթաց զարգացման նպատակով անհրաժեշտ և բավարար պայմանների ստեղծումն ու ապահովումն է՝ սոցիալական էկոլոգիական, քաղաքական, մշակութաիրավական և հոգեբանական բաղադրիչների համար»:³

Հայաստանի Հանրապետությունում սոցիալ-տնտեսական անվտանգության վրա ազդում են մի շարք գործոններ: Այդ գործոններից մեկը միգրացիան է:

Ժամանակակից շուկայական տնտեսությամբ զարգացած երկրներում առաջին պլան են մղվում բնակչության սոցիալական անվտանգության կարիքների բավարարումը, հասարակության առաջընթացը և տնտեսական զարգացումը, որոնք պայմանավորված են ոչ միայն նյութական բարիքներով, այլև մարդկային կապիտալի բազմակողմանի զարգացման մակարդակով:⁴

¹ Քոթանջյան Հ.Ս., Հայաստանի ազգային անվտանգության ռազմավարության ճեպագիր, Ռազմավարական անվտանգային հետազոտություններ. գիտափորձագիտական մատենաշար, հատոր 1, Երևան 2014թ, էջ 119-120

² Թադևոսյան Զ., «Ազգային տնտեսական անվտանգություն» եզրույթի որոշ մեկնաբանումների շուրջ, «Այլընտրանք» Գիտական հանդես, #2, ապրիլ, 2016, էջ 145
<http://alternative.am/wpcontent/uploads/2016/06/%D5%80%D5%B8%D6%82%D5%B6%D5%AB%D5%BD-2016..pdf>

³ Рыбалкина В.Е. - Международные экономические отношения. М., 2008, ст.102

⁴ Ahmad, S. & Schroeder, R.G. The impact of human resource management practices on operational performance: recognizing country and industry differences. Journal of Operations Management, 2003, Vol. 21, № 1, էջ 19, Asad Rehman, Shamas Ul deen & Sadaf Farooq, Social Capital and Human Resources Development: A Knowledge, Attitudes and Practices (KAP) Analysis, International Journal of Innovation and Scientific Research, 2014, Vol 12, № 1, p.202-204:

Տարբեր երկրներում միգրացիայի ոլորտում ծագած խնդիրների լուծման համար կիրառում են տարբեր ուղիներ՝ խրախուսում են ծնելիությունը, պայքարում են արտաքին միգրացիոն հոսքերի ու արտագաղթի բոլոր տեսակների դեմ և այլն: Հայաստանի համար արդյունավետ ժողովրդագրական քաղաքականությունն ունի ռազմավարական նշանակություն, քանի որ մեր իրականությունն ունի իր առանձնահատկությունները, պայմանավորված մեզ շրջապատող՝ մեր նկատմամբ ագրեսիվ տրամադրված մուսուլմանական երկրներով:

Ստորև բերված ՀՀ ԱՎԿ տվյալներից երևում է, որ 2012-2019 թթ. ՀՀ-ից ուղևորահոսքերի տվյալներով գրանցվել է բացասական սալդո: Իսկ 2020թ. դրական տվյալները պայմանավորված են COVID-19 համավարակի հետևանքով առաջացած սահմանափակումների հետ:

Աղյուսակ 1

ՀՀ սահմանահատումների հարաբերակցությունը 2012 - 2020 թթ.¹

Տարեթիվը	Ժամանում	Մեկնում	Սալդո
	հազար մարդ		
2012	29.300	38.700	- 9.4
2014	17.400	39.200	- 21.8
2016	15.900	40.800	- 24.9
2017	13.300	37.300	- 24.0
2018	15.300	33.586	- 18.286
2019	15.800	31.200	- 15.4
2020	36.600	33.200	3.4

Վերը նշված թվերը, իհարկե, անհանգստացնող են, քանի որ մարդկային ռեսուրսի պահպանումը ունի ոչ միայն սոցիալ-տնտեսական, այլև ռազմավարական առաջնային նշանակություն: Հայաստանի ժողովրդագրության տեսանկյունից իր բացասական ազդեցությունն ունեցավ նաև 2020թ. 44 օրյա պատերազմը: Այս ամենը հիմք է պնդելու, որ Հայաստանում գերիխնդիր է հիմնովին վերանայել միգրացիոն քաղաքականությունը:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ըստ վիճակագրական ծառայության տվյալների բացասական սալդոն գրանցվել է հատկապես ՀՀ Արագածոտնի՝ -502 մարդ, Գեղարքունիքի՝ -881 և Շիրակի՝ -795 մարդ, մարզերում:²

Միգրացիայի գործոնը բացասական հետք է թողնում հատկապես մարզերում, ազդելով երկրի գյուղատնտեսության ոլորտում զբաղվածության թվի նվազման վրա, որն էլ տնտեսական անվտանգության հաջորդ գործոնն է:

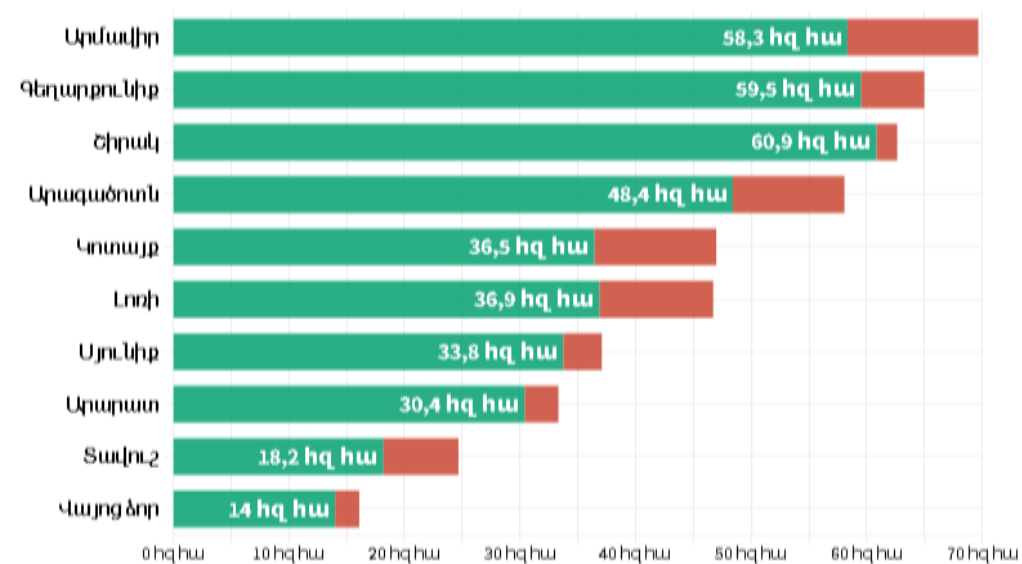
Գյուղատնտեսությունը հանդիսանում է մեր երկրի տնտեսության առանցքային ոլորտներից մեկը, որը կարևոր է ինչպես երկրի պարենային անվտանգության ապահովման համատեքստում, այնպես էլ՝ Համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) ձևավորման մեջ մասնակցության, գյուղատնտեսության մեջ

¹Միգրացիա, էջ 128, https://armstat.am/file/article/demog_2021_7.pdf

² Միգրացիա, մաս 7, էջ 130 https://armstat.am/file/article/demog_2020_7.pdf

ընդգրկված բնակչության զբաղվածության ապահովման և նրանց համար պատշաճ եկամտի ապահովման տեսանկյունից: Գյուղատնտեսության արտադրողականությունը և ստեղծված արդյունքը մեծապես պայմանավորում է սննդամթերքի գները և դրանով իսկ ազդում բնակչության կենսամակարդակի վրա: Հայաստանի համար գյուղատնտեսության կարևորությունը պայմանավորված է վերոնշյալ բոլոր հատկանիշներով:¹

Ըստ ՏԿԵՆ աղբյուրի Հայաստանում առկա շուրջ 450 հազար հա վարելահողերից 2018 թ.-ին նպատակային օգտագործվել է ընդամենը 240 հազար հա-ը (54,5%-ը):²

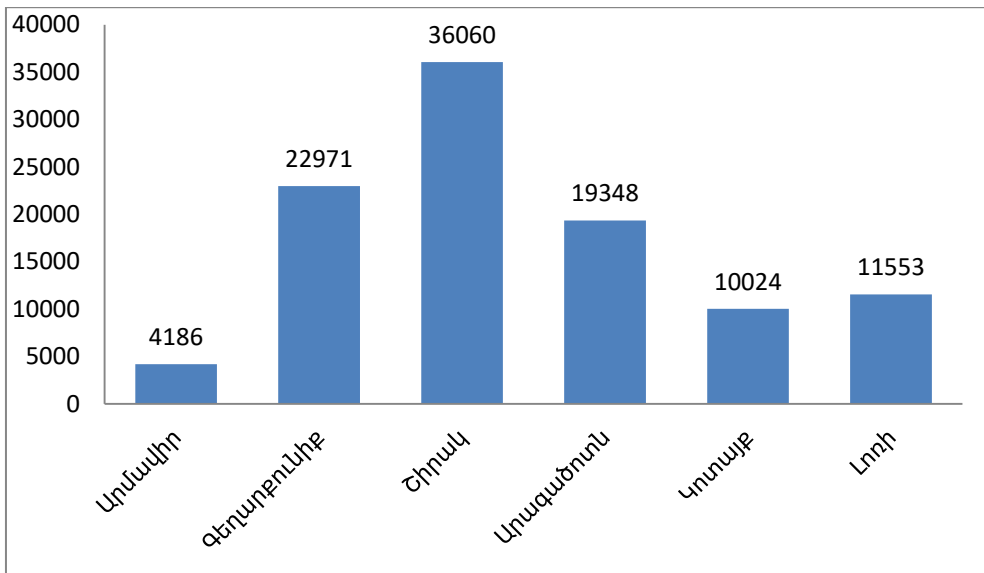
Գծապատկեր 1. 2019թ. ՀՀ –ում օգտագործվող և չօգտագործվող գյուղ. հողերը³

Վերը բերված գծապատկերի տվյալներից երևում է, որ գյուղատնտեսական նշանակության հողերի, Արմավիրի մարզում 16,7%-ը, Գեղարքունիքում՝ 8,5%-ը, Շիրակում՝ 1,7%-ը Արագածոտնում՝ 15,1%-ը, Կոտայքում՝ 22,3%-ը և Լոռու մարզում՝ 19,8%-ը, չի օգտագործվում:

¹Գյուղատնտեսական արտադրողների միջև կոոպերացիան Հայաստանում, Երևան 2016թ., էջ 11, <https://shen.am/file/1050/download?token=4VDDyyv->

² Ըստ ՏԿԵՆ տվյալների

³ Նույն տեղում

Գծապատկեր 2. Հացահատիկային և հատիկընդեղենային մշակաբույսերի ցանքատարածությունները, հա, 2021թ¹

Քանի որ հացահատիկը համարվում է ռազմավարական նշանակության գյուղմթերք, ապա հատկապես Արագածոտնի, Շիրակի, Գեղարքունիքի և Կոտայքի մարզերում չօգտագործվող տարածությունները անհրաժեշտ է օգտագործել տվյալ կուլտուրայի մշակման նպատակով, հատկապես, որ այս մարզերի աշխարհագրական դիրքը դա թույլ է տալիս:

Հայտնի է, որ հողը նյութական բարիքների ստացման հիմնական աղբյուրն է. իսկ մեր երկրում գյուղատնտեսական նշանակության հողերի 45,5%-ը երկար տարիներ չի մշակվել: Սա ունի իր տարբեր պատճառները՝ ֆինանսների բացակայություն, գյուղտեխնիկայի մաշվածություն, սերմնացուի, թունաքիմիկատների բարձր գներ, ինչպես նաև մարզերից միգրացիայի բարձր աստիճանը և այլն: Սակայն մեր սակավահող երկրում հողերը թողնել անմշակ անթույլատրելի է: Դրա համար օրինակ կարելի է **հողի հարկը սահմանել ըստ օգտագործելիության աստիճանի: Դիցուկ երեք և ավելի տարի չօգտագործվող հողերի հարկը սահմանել ավելի բարձր, քան օգտագործվող հողերինը:** Իսկ օգտագործվող հողերի ֆերմերների համար կիրառել արտոնյալ հարկեր:

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական անվտանգության հարցում մյուս կարևոր գործոնը երկրի պարենային անվտանգությունն է: Դեռ 2011թ.-ին հանրապետության նախագահի N ՆԿ-91-Ն որոշմամբ հաստատվել է «Հայաստանի Հանրապետության պարենային անվտանգության ապահովման հայեցակարգը»², որի նպատակն էր հասարակության բոլոր խավերին ապահովել

¹ https://armstat.am/file/article/sv_09_21a_122.pdf, էջ 25

² <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=71868>

սննդամթերքի գնողունակությամբ և մատչելիությամբ: Պարենային անվտանգությունը բնորոշվում է սննդամթերքի ինքնաբավության մակարդակով:

Աղյուսակ 3

Ստորև ներկայացված է ՀՀ-ում պարենի ինքնաբավության մակարդակը՝ 2018-2020թթ.¹

Առաջնահերթ անհրաժեշտ պարենամթերքներ	Կենսական սննդամթերքների ինքնաբավության մակարդակը, %		
	2018 թ.	2019 թ.	2020 թ.
Ցորեն	31,5	25,5	24,4
Կարտոֆիլ	102,6	101,1	101,1
Բանջարեղեն	104,7	102,4	103,9
Պտուղ և հատապտուղ	108,9	104,0	98,2
Խաղող	104,8	103,6	108,0
Հատիկաբնդեղեններ	38,6	38,2	37,3
Բուսական յուղ	2,2	1,5	0,9
Շաքար	68,6	73,0	38,0
Ձու	99,5	100,0	100,3
Կաթ	86,8	84,5	82,0
Տավարի միս	89,2	90,4	87,3
Խոզի միս	53,3	55,5	45,1
Ոչխարի և այծի միս	128,6	113,8	100,4
Թռչնի միս	26,6	21,7	23,9
Ձուկ	109,0	113,1	148,4

Պարենային անվտանգությունը ապահովվում է գյուղատնտեսական տեղական արտադրությամբ և ապրանքների ներմուծմամբ: Հետևաբար՝ առաջնահերթ խնդիրներից է պարենային հումքի ու սննդամթերքի արտադրությունը և դրանց որակական հատկանիշների ապահովումը:

Պարենային անվտանգության ապահովման ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության քաղաքականության հիմնական խնդիրներն են՝

- սննդամթերքի ֆիզիկական և տնտեսական մատչելիության ապահովումը,
- բնակչության սպառման համար մատակարարվող սննդամթերքի անվտանգության ապահովումը,
- պետական պարենային պահուստի ստեղծումը, պահպանումը և համալրումը:²

Հայաստանում ներքին պահանջարկի ապահովման առումով կարևորվում է հատկապես այնպիսի խնդիրների լուծում, ինչպիսիք են հացահատիկի, բուսական յուղերի, մսի, շաքարի արտադրության խթանումը:

¹ Պարենային ապահովություն և աղբատություն, 2021թ. հունվար-դեկտեմբեր, էջ 68-76
https://armstat.am/file/article/f_sec_4_2021_3.pdf

² Մարկոսյան Ա., Խաչատրյան Լ., Պարենային անվտանգության ապահովման հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները ՀՀ-ում, 2013թ., էջ 130

Մենդամթերքի որակը պետք է համապատասխանի Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված ստանդարտներին և այլ պահանջներին: Պարենային ճգնաժամի կամ դրա վտանգի դեպքում կառավարությունը սահմանում է պարենային անվտանգության ապահովման հատուկ ռեժիմներ, ընդհուպ՝ սենդամթերքի նորմավորված բաշխում:¹

Քանի որ գյուղատնտեսության ոլորտը համարվում է ռիսկային և բնակլիմայական անբարենպաստ պայմանների դեպքում ունենում ենք կորուստներ և բուսաբուծության և անասնապահության ճյուղերում՝ կենդանիների թերսնման հետևանքով իջնում է մթերատվությունը, ապա **անհրաժեշտ ռիսկայնության նվազեցման նպատակով նորագույն տեխնոլոգիաների ներդրումը ոլորտում**՝ հակակարկտային ցանցեր, կաթիլային ոռոգում, խելացի գոմեր և այլն: Այս ոլորտում վնասները ոչ միայն բնամթերքի տեսքով են, այլ նաև ֆինանսական, քանի որ ֆերմերները հաճախ են բանկերից վարկեր վերցնում սերմացու, թունաքիմիկատներ, գյուղտեխնիկա և այլնի ձեռք բերման համար, իսկ մարումը իրականացնում են բերքի վաճառքից ստացված միջոցներով:

Անհրաժեշտ է նորագույն տեխնոլոգիաները ներդնել նաև գյուղմթերքների վերամշակող կազմակերպություններում, արտաքին աշխարհում ստանդարտներին համապատասխան և մրցունակ արտադրանք ստանալու համար:

Հայաստանի համար ներկայումս առավել կարևորվում են երկրի արտահանման ներուժ հանդիսացող գյուղատնտեսական ապրանքների և ծառայությունների արտահանման հարցերով երկարաժամկետ առևտրային համաձայնագրերի կնքումը: Ռուս Ուկրաինական պատերազմի հետևանքով պայմանավորված պատժամիջոցները Ռուսաստանի պարենամթերքների սպառողական շուկաներում կառաջացնեն կառուցվածքային փոփոխություններ: Այսինքն, Եվրոպական և այլ երկրներից ներմուծվող ապրանքների դուրս մղվելու հետևանքով, Ռուսական շուկայում ապրանքների առաջարկը կնվազի, որը հայ արտադրողի համար ստեղծում է հնարավորություններ առկա բացը որոշ չափով լրացնելու և արտահանման ծավալները մեծացնելու մասով:

Հայաստանի կառավարության կողմից պետք է մշակվեն հայեցակարգեր և ծրագրեր տնտեսության անվտանգության մակարդակն ապահովելու համար:

ՀՀ ՏՄ ապահովումը բարդ գործընթաց է և չի կարող իրականացվել տարերայնորեն: Այն կարիք ունի պետության կողմից մշակված և փուլ առ փուլ իրականացվող տնտեսական քաղաքականության: Համաշխարհային տնտեսության ներկա զարգացումների պարագայում հաջողակ են այն երկրները և մրցունակ այն տնտեսությունները, որոնք կառավարելի են և ոչ ամբողջովին մատնված շուկայական տարերքներին: Ներկայումս երկրի տնտեսության առջև ծառացած կարևորագույն խնդիրներից են երկրի պետական բյուջեի, վճարային և առևտրային հաշվեկշիռների խրոնիկ պակասուրդներ:²

¹ ՀՀ օրենքը պարենային անվտանգության ապահովման մասին, ՀՕ-339, ընդունված 07.05.2002թ.:

² Թադևոսյան Ջ., «Ազգային տնտեսական անվտանգություն» եզրույթի որոշ մեկնաբանումների շուրջ, «Այլընտրանք» Գիտական հանդես, #2, ապրիլ, 2016, էջ 153

Գիտական նորույթը:

Հոդվածում մշակվել և հիմնավորվել են մոտեցումներ, որոնց կիրառումը կապահովի երկրի տնտեսական անվտանգությունը: Դրանք հետևյալներն են.

- հողի հարկը սահմանել ըստ օգտագործելիության աստիճանի, օգտագործվող հողերի ֆերմերների համար կիրառել արտոնյալ, իսկ չօգտագործվող հողերի համար բարձր հարկեր,
- իրականացնել նորագույն տեխնոլոգիաների ներդրումը և գյուղմթերքների արտադրության և վերամշակող կազմակերպություններում, արտաքին աշխարհում ստանդարտներին համապատասխան և մրցունակ արտադրանք ստանալու համար,
- օգտագործել Ռուսաստանի նկատմամբ պատժամիջոցների հետևանքով նրանց շուկայում ստեղծված բացը հայկական ապրանքներով լրացնելու հնարավորությունը,
- Հայաստանի կառավարության կողմից պետք է մշակվեն հատուկ ծրագրեր, որոնք կբխեն մեր երկրի տնտեսական շահերից և կապահովեն նրա տնտեսական անվտանգությունը:

Եզրակացություն:

Քանի որ Հայաստանը տարիներ շարունակ գտնվում է շրջափակման մեջ, որը իր բացասական հետք է թողել մեր երկրի տնտեսության վրա, որին վերջին տարիներին գումարվեց նաև համավարակի հետևանքով առաջացած խոչընդոտները, ապա տնտեսական անվտանգության ապահովումը մեր տնտեսության համար ունի առաջնային նշանակություն:

Նշենք, որ գյուղատնտեսությունը կարևորագույն ոլորտն է, որն էլ կարող է լուծել երկրի պարենային անվտանգության հարցերը: Այս ոլորտի զարգացումը կարող է բավարարել ոչ միայն ներքին շուկայի պահանջարկը, այլ նաև իրականացնել ինչպես թարմ, այնպես էլ վերամշակված գյուղմթերքների արտահանումը:

Հոդվածում անդրադարձել ենք տնտեսական անվտանգության վրա ազդող մի շարք գործոններին՝ միգրացիա, գյուղատնտեսության ոլորտի խնդիրներ, պարենային անվտանգություն: Ներկայացված է հանրապետությունում առկա իրավիճակը և հիմնախնդիրները: Վերլուծության արդյունքում արվել են առաջարկություններ, որոնք կարող են մեղմել երկրի տնտեսական անվտանգության վերը նշված գործոնների բացասական ազդեցությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Գյուղատնտեսական արտադրողների միջև կոոպերացիան Հայաստանում, Երևան 2016, 89 էջ
<https://shen.am/file/1050/download?token=4VDDyyv->
2. Գրիգորյան Կ.Ա., Պարենային անվտանգության ապահովման և աղքատության նվազեցման հիմնախնդիրների լուծման ուղիները ՀՀ-ում, ՀՊԱՀ, Երևան 2011, Մենագրություն, 248 էջ,
<https://library.anau.am/images/stories/grqer/Tntesagitakan/Parenajin%20anvtang..pdf>

3. Թադևոսյան Զ., «Ազգային տնտեսական անվտանգություն» եզրույթի որոշ մեկնաբանումների շուրջ, «Այլընտրանք» Գիտական հանդես, #2, ապրիլ, 2016, 144-155 էջ
<http://alternative.am/wp-content/uploads/2016/06/%D5%80%D5%B8%D6%82%D5%B6%D5%AB%D5%BD-2016..pdf>
4. Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու 2020, Միգրացիա, մաս 7
https://armstat.am/file/article/demog_2020_7.pdf
5. ՀՀ օրենքը պարենային անվտանգության ապահովման մասին, ՀՕ-339, ընդունված 07.05.2002
6. Ղուշչյան Հ., ՀՀ տնտեսական անվտանգության հիմնահարցերը: «Բանբեր, Երևանի համալսարանի», թիվ 3, 2000, 16-26 էջ
http://ysu.am/files/02H_Ghushchyan.pdf
7. Մարկոսյան Ա., Խաչատրյան Լ., Պարենային անվտանգության ապահովման հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները ՀՀ-ում, «21-րդ դար», թիվ 6 (52), 2013, 126-146 էջ
8. Պարենային ապահովություն և աղքատություն, 2021թ. հունվար-դեկտեմբեր, 68-76 էջ https://armstat.am/file/article/f_sec_4_2021_3.pdf
9. Քոթանջյան Հ.Ս., Հայաստանի ազգային անվտանգության ռազմավարության ճեպագիր, Ռազմավարական անվտանգային հետազոտություններ. գիտափորձագիտական մատենաշար, հատոր 1, Երևան 2014
10. Архипов А., Городецкий А., Михайлов Б., Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения, Вопросы экономики, N 12, 1994, с. 36-44.
11. Михневич С., Либерализация миповой торговли сельхозпродукцией и проблемы продовольственной безопасности, -М.: “Мировая экономика и международная отношения” ,# 1, 2003, - с 61-67с.
12. Ahmad, S. & Schroeder, R.G. The impact of human resource management practices on operational performance: recognizing country and industry differences. Journal of Operations Management, 2003, Vol. 21, (1), p. 19,
13. Asad Rehman, Shamas Ul deen & Sadaf Farooq, Social Capital and Human Resources Development: A Knowledge, Attitudes and Practices (KAP) Analysis, International Journal of Innovation and Scientific Research, 2014, Vol 12, (1), p. 202-204
14. Trager, Frank N & Simonie, Frank L, An Introduction to the Study of National Security, Published by From: Trager, Frank N & Kronenberg, Philip S (Eds), National Security and American Society, 1973, pp. 35-48
15. <https://ampop.am/agricultural-productivity-in-armenia/>
16. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=71868>
17. https://armstat.am/file/article/sv_09_21a_122.pdf

References

1. Gyowghatntesakan artadroghneri mij& kooperacion Hayastanowm, Er&an 2016, 89 e'j, <https://shen.am/file/1050/download?token=4VDDyyv->

2. Grigoryan K.A., Parenayin anvtangowt'yan apahovman & aghqatowt'yan nvazec-man himnaxndirneri lowc'man owghinery' HH-owm, HPAH, Er&an 2011, Atenaxosowt'yown, 248 e'j,
<https://library.anau.am/images/stories/grqer/Tntesagitakan/Parenajin%20anvtang.pdf>
3. T'ad&osyan J., «Azgayin tntesakan anvtangowt'yown» ezrowyt'i orosh mekna-banowmneri showrj, «Ayly'ntranq» Gitakan handes, #2, april, 2016, 144-155 e'j
<http://alternative.am/wp-content/uploads/2016/06/%D5%80%D5%B8%D6%82%D5%B6%D5%AB%D5%BD-2016..pdf>
4. Hayastani jhoghovrdagrakan jhoghovac'ow 2020, Migracia, mas 7
https://armstat.am/file/article/demog_2020_7.pdf
5. HH o'renqy' parenayin anvtangowt'yan apahovman masin, HO'-339, y'ndownvac' 07.05.2002
6. Ghowshchyan H, HH tntesakan anvtangowt'yan himnaharvery': «Banber, Er&ani hamalsarani», t'iv 3, 2000, 16-26 e'j http://ysu.am/files/02H_Ghushchyan.pdf
7. Markosyan A., Xachatryan L., Parenayin anvtangowt'yan apahovman himnaxndirneri' & dranc lowc'man owghinery' HH-owm, 2013, 126-146 e'j
8. Parenayin apahovowt'yown & aghqatowt'yown, 2021t'. hownvar-dektember, e'j 68-76 https://armstat.am/file/article/f_sec_4_2021_3.pdf
9. Qot'an'jyan H.S., Hayastani azzgayin anvtangowt'yan r'azmava-rowt'yan twepagir, R'azmavarakan anvtangayin hetazotowt'-yownner. /gitap'ord'agitakan matenashar/, hator 1, Er&an 2014
10. Arhipov A., Gorodeckij A., Mihajlov B., Jekonomicheskaja bezopasnost': ochenki, problemy, sposoby obespechenija, Voprosy jekonomiki, N 12, 1994, s. 36-44.
11. Mihnevich S., Liberalizacija mipovoj trgovli sel'hozprodukcij i problemy prodovol'stvennoj bezopasnosti, -M.: "Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnaja otnoshenija", # 1, 2003, - s 61-67s.,
12. Ahmad, S. & Schroeder, R.G. The impact of human resource management practices on operational performance: recognizing country and industry differences. Journal of Operations Management, 2003, Vol. 21, (1), p.19
13. Asad Rehman, Shamas Ul deen & Sadaf Farooq, Social Capital and Human Resources Development: A Knowledge, Attitudes and Practices (KAP) Analysis, International Journal of Innovation and Scientific Research, 2014, Vol 12, (1), p. 202-204
14. Trager, Frank N & Simonie, Frank L, An Introduction to the Study of National Security, Published by From. Trager, Frank N & Kronenberg, Philip S (Eds), National Security and American Society, 1973, pp. 35-48
15. <https://ampop.am/agricultural-productivity-in-armenia/>
16. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=71868>
17. https://armstat.am/file/article/sv_09_21a_122.pdf

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՇՈՒՐՋ

Լիանա Սամվելի Ազատյան

Համառոտագիր: Տնտեսական անվտանգությունը դա ազգային անվտանգության նյութական հիմք է: Այն ծառայում է որպես երկրի կայուն զարգացման, նրա անկախության երաշխիք: ՀՀ-ում կան տնտեսական անվտանգության վրա ազդող մի շարք գործոններին, դրանք են միգրացիա, գյուղատնտեսական նշանակության հողերի ոչ լիարժեք օգտագործումը, ոլորտում նորագույն տեխնոլոգիաների ներդրման պակասը, ինչն էլ առաջ է բերում պարենային անվտանգության հիմնախնդիրները: Վերլուծության արդյունքում արվել են առաջարկություններ, որոնք կարող են մեղմել երկրի տնտեսական անվտանգության վերը նշված գործոնների բացասական ազդեցությունը:

Այս խնդիրների կարևորությամբ է պայմանավորված հոդվածի արդիակա-նությունը:

Հոդվածի հիմնական նպատակն է բացահայտել երկրի տնտեսական անվտանգության հիմնախնդիրները և առաջարկել դրանց լուծման ուղիները ՀՀ-ում: Հետազոտության խնդիրն է ներկայացնել տնտեսական անվտանգության մի շարք գործոններ, բացահայտել նրանց միջև եղած տրամաբանական կապը և տալ սովյալ հարցերի լուծման մի շարք ուղիներ:

Գիտական նորույթը: Հոդվածում մշակվել և հիմնավորվել են մոտեցումներ, որոնց կիրառումը կապահովի երկրի տնտեսական անվտանգությունը: Դրանք հետևյալներն են.

- հողի հարկը սահմանել ըստ օգտագործելիության աստիճանի և չօգտագործվող հողերի հարկը սահմանել ավելի բարձր, քան օգտագործվող հողերինը: Իսկ օգտագործվող հողերի ֆերմերների համար կիրառել արտոնյալ հարկեր,
- իրականացնել նորագույն տեխնոլոգիաների ներդրումը և գյուղմթերքների արտադրության և վերամշակող կազմակերպություններում, արտաքին աշխարհում ստանդարտներին համապատասխան և մրցունակ արտադրանք ստանալու համար,
- օգտագործել Ռուսաստանի նկատմամբ պատժամիջոցների հետևանքով նրանց շուկայում ստործված բացը հայկական ապրանքներով լրացնելու հնարավորությունը,
- Հայաստանի կառավարության կողմից պետք է մշակվեն հատուկ ծրագրեր, որոնք կքնեն մեր երկրի տնտեսական շահերից և կապահովեն նրա տնտեսական անվտանգությունը:

Բանալի բառեր: Տնտեսական անվտանգություն, պարենային ապահովու-թյուն, գյուղատնտեսություն, միգրացիա, ռիսկեր, հողի հարկ, նորամուծություն-ներ, արտահանում:

ОБ ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

Лиана Самвеловна Азатян

Аннотация: Экономическая безопасность является материальной основой национальной безопасности. Он служит гарантией устойчивого развития страны, ее независимости. Существует ряд факторов, влияющих на экономическую безопасность Армении, таких как миграция, неполное использование сельскохозяйственных угодий, отсутствие внедрения новейших технологий в отрасли, что вызывает вопросы продовольственной безопасности. В результате анализа были даны рекомендации, способные смягчить негативное влияние вышеперечисленных факторов на экономическую безопасность страны.

Актуальность статьи зависит от важности этих вопросов.

Основная цель данной статьи - выявить проблемы экономической безопасности страны и предложить пути их решения в Армении. Задача исследования – представлять ряд факторов экономической безопасности, выявить логическую связь между ними, предлагать пути решения этих вопросов.

Научная новизна. В статье разрабатываются и обосновываются подходы, применение которых позволит обеспечить экономическую безопасность страны. Это следующие:

- установить земельный налог по степени используемости, установить налог на неиспользуемые земли выше, чем на используемые земли. Применять льготные налоги для фермеров на используемые земли,
- внедрять новейшие технологии в сельскохозяйственное производство и перерабатывающие предприятия для получения конкурентоспособной продукции, соответствующей мировым стандартам,
- использовать возможность заполнить пустоту Российского рынка армянскими товарами, образовавшуюся в результате санкций,
- правительству Армении следует разработать специальные программы, которые будут исходить из экономических интересов нашей страны и обеспечивать ее экономическую безопасность.

Ключевые слова: Экономическая безопасность, продовольственная безопасность, сельское хозяйство, миграция, риски, земельный налог, инновации, экспорт.

ON ENSURING ECONOMIC SECURITY IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

Liana Samvel Azatyan

Abstract: Economic security is the material basis of national security. It serves as a guarantee of sustainable development of the country, its independence. There are a number of factors influencing economic security in Armenia, such as migration, incomplete use of agricultural lands, lack of introduction of the latest technologies in the sector, which raises food security issues. As a result of the analysis, recommendations were made that could mitigate the negative impact of the above-mentioned factors on the country's economic security.

The relevance of the article depends on the importance of these issues.

The main purpose of this article is to identify the problems of the country's economic security, to suggest ways to solve them in Armenia. The aim of the research is to present a number of factors of economic security, to discover the logical connection between them, to give a number of ways to solve these issues.

Scientific novelty. The article develops and substantiates concepts, the approaches of which will ensure the economic security of the country. These are the following:

- Set the land tax according to the degree of usability; set the tax on unused lands higher than the used lands. Apply preferential taxes to farmers for used land,
- Implement the latest technologies in agricultural production and processing companies to obtain competitive products in accordance with international standards;
- Use the opportunity to fill the gap created in their market by imposing sanctions on Russia with Armenian goods;
- The Government of Armenia should develop special programs that will proceed from the economic interests of our country and ensure its economic security

Keywords: Economic security, food security, agriculture, migration, risks, land tax, innovations, exports.